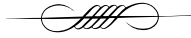

„Az egész tulajdonképpen csak karóleszűrés dolga”

Szikáncs tanyaközpont 1949-ben

A külterületi népesség és azon belül a tanyai lakosság első részletes összeírása az 1930. évi népszámlálás keretében történt meg. Ekkor a már legalább 10 lakosú külterületi helyeket külön-külön feltüntető népszámlálás összesen 1.897.000 külterületi lakost mutatott.¹ Sokat elárul, hogy a két világháború közötti időszakban 19 új tanyaközséget szerveztek.² Majd 1945-48 között pedig már 46 új tanyaközséget hoztak létre! Az általános közigazgatási reform keretei között akarta a Belügyminisztérium rendezni a külterületek, a tanyák problémáit is. A BM széleskörű adatgyűjtést tartott szükségesnek a felvetődő problémák megoldására. A Gazdasági Főtanács 1948 májusában 20.000 forintot szavazott meg erre a célra. Az adatok feldolgozását, elemzését, értékelését az Előkészítő Tanyabizottság hatáskörébe utalták. A tanyabizottság tagja lett a BM, a PM, az FM a Közlekedésügyi, az Építés és Közmunkaügyi minisztériumok egy-egy képviselője és Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye küldötte. A tanyabizottság elnökévé Beér Jánost, a székesfőváros tiszti főügyészét, a Magyar Kommunista Párt egyik vezető közigazgatási szakemberét nevezték ki.³ Ebben már nyilván szerepet játszott a kommunista agrár- és tanyapolitika is. Ekkor a különböző becslések 25.000 és 75.000 közé tették a külterületen felépített új tanyák számát. Mindenekelőtt azzal összefüggésben, hogy az 1945. évi földosztáskor az ország tanyás megyéiben mintegy 284.000 fő részesült földjuttatásban és ennek mintegy a fele olyan mezőgazdasági munkás vagy cseléd volt, aki korábban nem rendelkezett saját lakóházzal.⁴

A Tanyabizottság az Államtudományi Intézet Közigazgatási Osztályát bízta meg a szükséges kutatások elvégzésével és a tanyaközpontok kijelölésével. Az Intézet elsődleges feladata az 1945 utáni változások feltárása és elemzése volt. Különleges figyelmet kellett fordítani a helyszíni vizsgálatok során a föld- és házhelyelosztás hatásainak vizsgálatára. 1948. június 2–július 4. között az Intézet munkatársai 59 várost és községet kerestek fel személyesen, és ennek eredményeként 185 tanyaközpontot jelöltek ki (ezzel nyilván sikerült teljesíteni vagy esetleg túlteljesíteni a saját ötéves tervüket). Úgy ítélték meg, hogy ezzel a mintegy 360 tanyás település 1/6-át, területileg pedig 1/3-át mérték fel.

Az intézet 3 megoldást javasolt a külterületi népesség közigazgatási ellátásának megoldására:

- a községi, városi közigazgatási tisztviselők alkalmi (havi, kétheti) kiszállása és helyszíni munkavégzése
- állandó, rendszeres kiszállások (hetente kétszer)
- önálló közigazgatási (jegyzői) kirendeltségek létesítése a külterületeken

A javaslatok megfogalmazásakor tekintettel voltak a külterületi népesség számára, települési jellegére, gazdasági tevékenységére és a belterülettől való távolságára is. Az Intézet 28 pontban összegezte vizsgálatának eredményeit. Ezek közül a legfontosabbak:

- a külterületi iskolák önmagukban nem alkalmasak arra, hogy körülöttük tanyaközpontok kialakuljanak.
- a gazdasági szempontok alapján kijelölt közigazgatási kirendeltségek elsőrendűen

PUSZTULÓ TANYA SZIKÁNC S HATÁRÁBAN AZ 1970-ES
ÉVEKBEN. FORRÁS: EMLÉKPONT

alkalmasak arra, hogy megindítsák a tanyák területi tömörülését

– a tanyakérdés megoldásának legalapvetőbb előfeltétele a tanyaközpontok kijelölése. Ha van központ, akkor a lakosság majd oda építi házait, akkor lehet a községi intézményeket kialakítani.

– a tanyakérdés rendezése során nemcsak tanyaközpontokat kell létesíteni, hanem egyes külterületi településeket fel is kell számolni

A megoldást abban látták (a kommunisták útmutatása nyomán), hogy egyrészt a belterületi házhelyosztást kell forszírozni, másrészt a termelés rendjében szükségképpen bekövetkező változás nyomán a mezőgazdasági dolgozókat emeletes lakóházakban kellene költöztetni... (csak kibújt a szög a zsákból)! A már meglévő tanyák esetében az egyedüli megoldás a tanyaközpontok kijelölése, a tanyavilág gondjainak megoldását csak rendkívül tudatos, tervszerű állami

beavatkozással tartották lehetségesnek, mindenekelőtt a tanyavilág községesítésével.

A Tanyai Tanácsot a Gazdasági Főtanács 3815-122/3/1949. sz. határozata és a 630/1949. számú miniszteri rendelet hozta létre és határozta meg feladatkörét.⁵ A Tanács elnöke Erdei Ferenc lett (akit személyesen Rákosi Mátyás „kért” fel erre a posztra). Ugyanakkor már a Tanyai Tanács megalakulásának előkészítő értekezletén megfogalmazták az MDP elvi szempontjait, nevezetesen, hogy megakadályozzák további tanyák építését „a rendszertelen tanyai települések további elburjánzását és az engedély nélküli építkezést”.⁶ De 1949. január 22-én ugyanitt elhangzott egy olyan kijelentés is, hogy a tanyaközpontok kijelölése „tulajdonképpen csak karóleszúrás dolga!”⁷ Az MDP a tanyákkal kapcsolatban egy, a településpolitikától különválasztott, önálló „részpolitikát” alakított ki, aminek elsődleges oka az volt, hogy a tanyakérdés, mint politikai probléma

ekkor már több évtizedes múltra tekintett vissza. 1945 után pedig a földreform kapcsán a jelentősége nőtt, hiszen további 50 ezer új tanya épült ekkor, ami számos közigazgatási, urbanisztikai és szociális problémát vetett fel.⁸ Ebben az időszakban elsősorban a tanyai közigazgatás korszerűsítése foglalkoztatta az igazgatási szakembereket, a politikai pártokat és nem utolsósorban az érintett tanyai lakosokat is. A külterületi közigazgatás helyzetéről 1946–47-ben még viszonylag demokratikus keretek között és nyilvánosan folytattak vitákat, ahol több elképzelés és terv is felmerült. A mérsékeltberek megelégedtek volna annyival, hogy a belterületi igazgatási apparátus dolgozóinak kiszállásait rendszeressé tegyék, mások állandó jelleggel működő közigazgatási kirendeltségek felállítását javasolták a legradikálisabb megoldásként már ekkor felmerült a tanyás települések egyes határrészeinek önálló községként való megszervezése. 1948-tól kezdődően a témával kapcsolatos vitákat megszüntették. Ezt követően a problémát a kommunista párt (neve 1948 júniusától: Magyar Dolgozók Pártja – MDP) egy igazi huszárvágással úgy „oldotta meg”, (természetesen a józan ész és az érintettek érdekeit teljességgel figyelmen kívül hagyva) hogy a tanyát, mint településtípust megszünteti. Az MDP ideológusai bevallottan azt tartották ideális társadalomnak, amely „egyetlen központból, egyetlen nagy terv” alapján irányítható. Már a tanyák pusztasága is ellentmondott ennek a logikának. A központi hatalom ellentmondást nem tűrő módon a tanyák községesítését emelte a hivatalos politika rangjára, ez magyarul azt jelentette, hogy a tanyákat el kell törölni, a lakóikat pedig újonnan kialakítandó falvakba (tanyaközpontokba) kell telepíteni. Ez elsősorban a „kollektív gazdálkodás” érdekeit szolgálta. De ide kívánczik Rákosi érvelése is, nevezetesen, hogy „a kulák a tanyán érzi magát a legnagyobb biztonságban, ott szövi a legvéresebb ellenforradalmi terveket”.⁹ Ezen

politika központi irányítását az MKP majd az MDP Közigazgatási bizottsága végezte. A gyakorlati végrehajtás irányítása pedig a fent említett Tanyai Tanácshoz került, amelynek fő feladata a tanyakérdés „végleges megoldása” lett. Ami, az akkori szóhasználatban ennek a „tervgazdálkodást akadályozó” településtípusnak a felszámolását jelentette.

Most pedig egy gondolat Erdei Ferenc, Tanyai Tanácsi elnöksége kapcsán. Azzal, hogy elvállalta ezt a posztot, Erdei a korábbi elveivel teljesen szakított és feladta azt az alapelvét, amely a településhálózat és a paraszttársadalom együttes modernizálására vonatkozott. A helyzet ellentmondásosságára utal, hogy az MKP, illetve az MDP tanyapolitikájának a kidolgozásában, meghatározó módon, részt vett Erdei egykori eszmei ellenfele, a második világháború előtti időszak egyik vezető közigazgatási szakembere, Némethy (Benisch) Artur is.¹⁰ Ezen községesítési politika egyik fő fogyatékosága a teljes egyoldalúsága és kizárólagosságra való törekvése volt. Egyrészt vitathatatlan, hogy sok olyan tanyás határrész volt az országban, amely nem volt szoros kapcsolatban a belterülettel, és az ott élők helyzetén az önálló község megszervezése csak javított volna. Ugyanakkor az is megkérdőjelezhető, hogy olyan tanyák is voltak, mégpedig szép számmal, amelyek szorosan kötődtek a belterülethez. (Hódmezővásárhelyre inkább ez utóbbi volt jellemző, mindjárt kiderül, hogy ez egyfajta történeti szükségszerűségből is eredeztethető.) Ezen két tanyatípus lakói társadalomtörténeti szempontból különböző rétegekhez tartoztak. Előbbiek lakói inkább szegényebb sorból és a városban (községben) viszonylag nem régen megtelepültek közül kerültek ki. Míg az utóbbiak lakói ellenben a módosabb (de nem csak gazdagparaszti) és többségében már nemzedékeken át a városban élők közé tartoztak. Itt tulajdonképpen azt a történeti problémát figyelhetjük meg a XX. század közepén, amely a tanyaképződés

kezdeti szakaszából ered: amikor a tanya csak a városi ház függelékeként létezhetett, mert csak annak volt joga a határban épületet emelni, akinek városi háza volt.

1949 augusztusára már világosan látszott, hogy a tanya kérdés megoldása sokkal bonyolultabb és nagyságrendekkel nagyobb anyagi erőforrásokat igényel, mint azt korábban feltételezték. Az akkori számítások szerint a tanya kérdés végleges megoldásához 896.093 embernek kellett volna lakóhelyet változtatni, 152.199 tanyát felszámolni és valahol nagyjából ennyi lakást felépíteni.¹¹ (Már akkor látszott, hogy ez a terv kivitelezhetetlen elsősorban a gazdasági alapjai hiányoztak, építőanyagokból és szállítási kapacitásból például folyamatosan hiány volt!) Az első ötéves tervről szóló 1949. évi XXV. törvény, összesen 250 új tanya központ felépítését vette tervbe. Ezen tanya központoknak, csak a töredéke bizonyult életképesnek, elsősorban azok, amelyeknek a természetes település-fejlődési folyamatok eredményeképpen már korábban kialakult a belterületük. A tanyaiak belterületre vagy az új tanya központba költözését a kommunista hatalom szinte kizárólag adminisztratív eszközökkel akarta kikényszeríteni. Ezek között a legbrutálisabb és a tanyaiak életét legjobban megnehezítő és megkeserítő, az 1949-ben elrendelt külterületi építési tilalom volt. Ezt a hírhedt rendelkezést Kádár János belügyminiszter hozta 1949 októberében. Ebben utasította „valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjét”, hogy „építési engedélyt kizárólag csak a község, vagy a város központjával összefüggő belterület határain belül lehet adni, továbbá a község vagy város központjával össze nem függő területen csak olyan esetben, ha a Tanyai Tanács, mint melléktelepülést megállapította”.¹² A rendelet ekkor még megengedte kis méretű mezőgazdasági épület emelését, de a későbbiekben ezt is megtiltották. A tanyaikkal a kommunista hatalomnak a legnagyobb „gondja” az volt, hogy útjában

álltak a „szocialista nagyüzemi táblák” kialakításának. A tanyaikkal kapcsolatos további politikában 1950 volt a „fordulat éve”, amikor is a tanya megszüntetésének a terve vált politikai programmá.¹³ A Tanyai Tanács megkezdte a tanya központok, illetve önálló tanyai községek kialakítását. Akkor a tanya összevonására három alternatíva merült fel:

- nagyobb tanya központok szervezése, közigazgatási önállóság nélkül
- nagyobb tanya központok kijelölése községi önállósítással, kisebb tanya központok (melléktelepülések) nélkül
- a központi belterület és a szükséges nagyobb tanya központok mellett kisebb tanya központok, külterületi lakótelepek (melléktelepülések) kijelölése.¹⁴ Tulajdonképpen két elképzelés ütközött ekkor. Az egyik szerint sok kisebb tanya központot kell kijelölni, mert várhatóan kisebb termelőszövetkezetek jönnek majd létre, valamint a tanyai lakosság is szívesebben települne ilyen közelebbi tanya központba. Ezt támogatták a városok és az anyaközségek, de ezt szerették volna az érintett emberek is. A másik elképzelés szerint csak nagyobb tanya központokat kell kijelölni, mert a kisebbek a jövőben nehézségeket fognak okozni a lakók kommunális ellátásában vagy a termelőszövetkezetek kellő méretű megszervezésében. A kommunista párt a második verziót támogatta, ezzel a kérdés eldőlt.

Az alföldi városok szempontjából ennek a tanyapolitikának a legfontosabb következménye az volt, hogy jelentős részük (közte Hódmezővásárhely is) elveszítette a több évszázada a tulajdonukban lévő határ nagy részét. Ez teljesen megfelelt a Rákosi féle mezőgazdasági politikának, az MDP ugyanis (kimondva-kimondatlanul) az alföldi agrár városokat „kulákvárosoknak” tekintette és a velük szemben kialakított politikáját a „kulák elleni osztályharc” szempontjával kapcsolta össze. Elsősorban ennek a politikának a következtében, részben azonban természetes

településfejlődési folyamatok eredményeként 1945–1955 között 38, tízezer lakosnál népesebb alföldi település határában létesítettek egy vagy több új községet, összesen 74-et, amelyek együttes lakossága meghaladta a 200.000-et, földterülete pedig megközelítette a 800.000 katasztrális holdat.¹⁵

Ilyen mértékű területi és népességi változások évszázadok óta nem történtek a nagyobb alföldi települések életében és a következmények rendkívül ellentmondásosak voltak. Az MDP merev, a sajátos viszonyokra nem figyelő politikája nem tette lehetővé, hogy az új községek felettes szervei a városok legyenek. Pedig ezt a megoldást még a Tanyai Tanács is támogatta volna, az úgynevezett városkörnyéki községek kialakítására vonatkozó javaslatával, és nem vitás, hogy ez lett volna a legjobb megoldás. A területi igazgatás 1950-ben történt átszervezése során (Nagy-Budapest kivételével), minden települést vagy megyei, vagy járási alárendeltségbe helyeztek.

JEGYZETEK

¹ *Magyar Statisztikai Közlemények*. Új Sorozat. 86. sz. Az 1930. évi népszámlálás. II. rész. Budapest, 1934. 42.

² BEÉR JÁNOS: *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945–1960)*. Budapest, 1962, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 148.

³ HAJDÚ ZOLTÁN: *A Tanyai Tanács története* (A „szocialista tanyapolitika” alapvetése és a tanya-kérdés megoldásának radikális voluntarisztikus kísérlete, 1949–1954). In *Alföldi Tanulmányok 1990–91*. XIV. kötet Békéscsaba, 1992. (A továbbiakban: Hajdú, 1992.) 106.

⁴ ORBÁN SÁNDOR: Az MKP és az MDP kísérletei a tanya-kérdés megoldására *Párttörténeti Közlemények* 1987. 4. (A továbbiakban: Orbán, 1987.) 85.

⁵ Hajdú 1992. 105.

⁶ Orbán 1987. 96.

⁷ Orbán Sándor: Tanyaközpontosítási, község-területi kísérletek a felszabadulás után. In *A ma-*

gyar tanyarendszer múltja. Szerkesztette Pölöskei Ferenc–Szabad György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 362. o.

⁸ BELÉNYI GYULA: Az Alföldi városok és a településpolitika (1945–63). In *Dél-Alföldi évszázadok*, 7. Szeged, 1996. (A továbbiakban: Belényi, 1996.) 97.

⁹ Hajdú 1992. 120.

¹⁰ Belényi 1996. 98.

¹¹ Hajdú 1992. 113.

¹² Belényi 1996. 100.

¹³ ERDEI FERENC: *Város és vidék*. Budapest, 1971, Magvető. 192.

¹⁴ Uo. 193.

¹⁵ Belényi 1996. 101.

MELLÉKLET

Szikáncs

Ez a záró jegyzék 1949. szeptember 8.-án és 9.-én készült Szikáncson, amit a Tanyai Tanács tanyaközponttá, valamint a Belügyminiszter községgé alakításra kijelölt.

Összlakosság: 1121 fő és 339 ház

A tanyaközpont területén található középületek, közintézmények, iparosok, kereskedők: iskola: 3 db, kovács: 5 db, gépész: 2 db, korcsma: 1 db, vasútállomás: 1 db.

Foglalkozás szerinti megoszlás: a tanyaközpont területén élő kereső személyek közül, 7 iparos, 1 kereskedő és 3 értelmiségi foglalkozású. A kialakítandó belterületen ebből 2 iparos és egy kereskedő él. Az értelmiségiek a három iskolánál az iparosok pedig a külterületen laktak, mégpedig Férgeden, Földeákszállásán és Katarszállásán 1-1, Szikáncson pedig 2.

A tanyaközpont helye: A Hódmezővásárhelyről Földeákra vezető kövesút mentén lévő, 84-es magasság pont környékén van. A magassági pont a Szikáncsi vasúti megállótól DK-i irányban mintegy 200 méterre van. A tanyaközpont belterülete az Erzsébeti tanyaközponttól 6,8 km, a Batidai tanyaközponttól 9,6 km, az Óföldéaki tanyaközponttól 7,2 km, Földeák községtől 6 km, Hódmezővásárhelytől 10 km távolságra van.

A tanyaközpont területe: 6879 kat. hold.

A tanyaközpont nevéül a Szikáncs elnevezés alkalmas. Az elnevezés eredetére, értelmének a magyarázatára vonatkozólag megbízható

adatot beszerezni nem lehetett. A tanyaközpont területén olyan dűlő, ill. törzskönyvezett lakott hely elnevezés, amelyet korszerűtlensége folytán meg kellene változtatni, nincsen.

Ivóvíz, kutak: A tanyaközpont területén 47 pozitív artézi kút van, ezeknek a kutaknak a vízbősége percenként 10-15 liter, nagyrészüket javításra szorul. Az artézi kutakon kívül mindegyik tanyának van ásott kútja, ezeknek a vize azonban ivásra nem alkalmas.

Belvíz: A belterületen belvíz nem fordul elő. A külterületen a mélyebben fekvő részeken, csapadékos években belvíz előfordult, azonban a meglévő csatorna-rendszerrel könnyen levezethető.

A talajvíz mélysége: 5-8 méter között van.

A talajnem építkezési és mezőgazdasági szempontból: Építkezési szempontból megfelelő. Mezőgazdasági szempontból könnyen művelhető. A külterület DNY-i része fekete agyag, szikes foltokkal.

Domborzati viszonyok: A tanyaközpont területe általában sík. Tengerszint feletti magassága 82-86 méter.

Áruforgalom: Az iránya legnagyobb részben Hódmezővásárhely, kis részben Földeák.

Tájjellemzés: Az új község területe a Tisza, Maros ősi hullámterébe esik. Az uralkodó szélirány északnyugati. A csapadék évi átlaga 400-500 mm.

Fásítás: A kijelölt területen erdő nincs. A tanyák környéke fásított. Az utak és dűlőutak csak részben fásítottak. Ezen a területen a fásítás céljaira legalkalmasabb fajták: akác, kóris, szil.

Iskolák: A kijelölt területen a tankötelesek száma 254 fő. A külterületen három iskola van (Kovács tanyai, Rác úti, Szikáncsi). Az iskolák felszerelése megfelelő. Az új község belterületének kialakítása esetén, szükség van egy új iskola létesítésére. Ebben az esetben a Rác úti iskola megszüntethető volna.

Közigazgatási beosztás: A belterület kiépüléséig Hódmezővásárhelyi thj. város heti egyszeri vagy kétszeri kiszállással oldaná meg a tanyaközpontnak közigazgatással való ellátását.

Házhelyosztás és kitelepülés: A Tisza szabályozása előtti időben a tanyaközpont területének jó része a volt Újhelyi birtokhoz tartozott. A

folyó szabályozása után a tanyaközpontnak ezt a részét is apróbb földbirtokokra osztották szét és a volt tulajdonos áruba bocsátotta. A tanyaközpont települési képe tehát már ekkor kialakult a mai formájára. A MÁV a XIX. század végén vasútállomást létesített a tanyákkal sűrűn telepszott területen. 1910-ben a város kiépítette a Földeák felé vezető kövesutat, ezzel a Férgegyi, Táncoshalmi, Szikáncsi dűlőrészeket jól bekapcsolták a város gazdasági vérkeringésébe. 1945-ben 350 ha területű nagybirtokot osztottak fel. A juttatottak majdnem kivétel nélkül helyi, volt gazdasági cselédek. A földbirtokreform során házhelyeket nem osztottak.

Közérdekű hírszolgálat, postai kézbesítés: A közérdekű hírszolgálat a tanyaközpont területén nincsen jól megszervezve. A hivatalos hirdetményeket és a közérdekű rendeleteket részben a helyi újságban teszik közzé, részben pedig kifüggesztés útján hozzák a lakosság tudomására (a hirdetőtáblák az iskolánál vannak elhelyezve). A hivatalos iratokat városi külterületi kézbesítő hordja szét a címzettek részére. Az itt élők a postát a hódmezővásárhelyi postahivataltól kapják kézhez. A posta kézbesítését egy postai kézbesítő látja el.

Községgé alakítás: A tanyaközpont jelenlegi állapota szerint nem alakítható községgé. A községgé alakításra csak későbbi időpontban kerülhet sor, amikor mind közigazgatásilag, mind gazdaságilag, bizonyos fokú szervezettség észlelhető. A közigazgatási beosztást illetően, felmerült a tanyaközpontnak Földeákhoz való csatolásának a lehetősége is. Ez ellen szól, hogy gazdasági, kulturális, egészségügyi szempontból a tanyaközpont a város felé vonzódik.

Táblás gazdálkodás: A tanyaközpont területén eddig táblás gazdálkodás nem volt, jelenleg alakulóban van körülbelül 16 tagból álló III. fokozatú művelési csoport, amely megközelítőleg 350 holdon fog működni.

Gazdasági életlehetőség: A kijelölt tanyaközpont területén legnagyobb részben, 0-5 holdig terjedő földdel rendelkeznek a gazdák. A nincstelekek száma elenyésző. A kevés földterülettel rendelkezők, illetve nincstelenek a nagyobb gazdáknál idénymunkát vállalnak.

0-5 holddal rendelkező gazda: 261

5-10 holddal rendelkező gazda:150

10-15 holddal rendelkező gazda:77

15-25 holddal rendelkező gazda: 112

25 holdnál nagyobb földje volt:78 gazdának

Legelőterület: A tanyaközpont a belterülettől DNY-ra az úgynevezett Városszikáncs és Kerekszikáncsi részen mintegy 60 hold közepes minőségű legelő van. Ezen kívül még, minden tanyaához tartozik valamennyi legelőre használt föld.

Természeti és települési adottságok: Figyelembe véve a talaj minőségét a terület kiválóan alkalmas mindenféle gazdasági növény termesztésére. Főterménynek a búzát és a kukoricát lehet tartani, azonban helybeliek szerint az 1949/50. évben nagy területet irányoztak elő gyapottermelésre.

Állattartás, állatorvos: A tanyaközpont területén állatorvos nincs. Az állatorvosi teendőket Hódmezővásárhelyi thj. városból 7 állami és 5 magán állatorvos látja el. A tanyaközpont területén egyelőre állatorvosi állás létesítése szükségtelen.

Marhalevél kezelés és húsvizsgálat: A marhalevél kezelést a hódmezővásárhelyi marhalevél kezelő, míg a húsvizsgálatot Róna Lipót vásárhelyi vágóhídi igazgató végzi. Vágóhíd vagy vágóhely a tanyaközpont területén nincs.

Húsiparos: A tanyaközpont területén húsiparos nincsen. A lakosság a hússzükségletét nagyobb részt téli vágásokból biztosítja, baromfibtól illetve Vásárhelyről szerzi be.

Állatvásártér: A legközelebbi állatvásártér Földeákon 6 km-re és Vásárhelyen 12 km-re van. A hozzávezető utak mindkét része a 432. számú állami kövesút.

Marharakodó állomás: A legközelebbi marharakodó állomás Földeákon (6 km) és Hódmezővásárhelyen (12 km) van, és a 432. számú állami kövesúton közelíthető meg.

Élőállatforgalom: A tanyaközpont területéről leginkább sertés és baromfi kerül forgalomba, ezek is a vásárhelyi hetipiacon.

Állatlétszám: Az állatlétszám hozzávetőleges adatai a helyiek közlése alapján a következők: ló: 250 db, szarvasmarha: 300 db, sertés:1500 db, baromfi: 3000 db, eb: 500 db.

Dögtér, döngkút: A tanyaközpont területén dögtér vagy döngkút nincs. A legközelebbi köztiszta-

sági telep Hódmezővásárhelyen van. Szükséges egy dögtér mihamarabbi létesítése.

Apaállattelep: A tanyaközpont területén 1 állami bika és 1 állami kan, valamint egy 3 lóból álló lovas állomás van. A bika és a kan gazdánál van, tartásra kiadva. A lovak mellett államilag kirendelt gondozó van. Szükséges 5 állami bika, 8 állami kan és egy lovas állomás részére telek biztosítása.

Állategészségügyi költségelőirányzat: Számításba jöhet: apaállat istálló, gondozói lakás, vágóhely, dögtér létesítése.

Lótenyésztés: A jelenlegi állomány közepes minőségű magyar félvér.

Szarvasmarha tenyésztés: A jelenlegi állomány közepes minőségű magyar tarka.

Sertésenyésztés: A tanyaközpont területén nagy számban lehet találni tisztavérű magyar mangalica tenyészetet. Foglalkoznak azonban yorkshirei és berkshirei fajtákkal is.

Juh tenyésztés: A tanyaközpont területén a juhek száma csekély. Tenyésztéssel a kevés legelő miatt nem foglalkoznak.

Baromfi tenyésztés: A tanyaközpont területén körülbelül 4-5 tanyán államilag ellenőrzött magyar parlagi tenyészet van.

Mesterséges megtermékenyítő állomás: A legközelebbi állomás Hódmezővásárhelyen a tanyaközponttól 12 km van.

Gépállomás: A legközelebbi gépállomás Óföldsék újonnan kialakított tanyaközpontban, földúton 10 km távolságra van.

Mezőgazdasági gépállomány: A következő gépállomány található a tanyaközpont területén: R. Molnár Pál tulajdonában 1 traktor, 1 cséplőszekrény, 1 herefejtő, 1 daráló felszerelés. Mohos Sándor tulajdonában 1 traktor, János Lajos tulajdonában 1 traktor, 1 cséplőszekrény. Balogh Pál tulajdonában 1 cséplő, 1 traktor. A gépek elhelyezésére a tulajdonosoknál megfelelő szín áll rendelkezésre.

Szövetkezeti helyzet: A tanyaközpont területén szövetkezet nincs. A helyiek szerint ennek oka a felvilágosultság hiánya. A lakosság egy része (főleg az újonnan földhöz jutottak) már tagjai a Hódmezővásárhelyi Földműves Szövetkezeteknek.

A termelés főiránya: Jelenleg a tanyaközpont területén leginkább búzát és tengerit termelnek, azonban az utóbbi időben ipari növények termelése

sével is foglalkoznak. Az 1949/50. gazdasági évben körülbelül 300 holdnyi területen gyapottermelést irányoztak elő a felettes szervek.

Birtokviszonyok felvétele és szükségletek megállapítása: A kijelölt terület összesen 6879 hold, ebből az előrelátható fejlődést figyelembe véve a belterület körülbelül 100 hold. A tanyaközpont területén összlélekszám 1121 fő, akik a külterületen élnek. Ha betelepülésre az összes lakosok számát figyelembe vesszük, családonként átlag 4 főt számítva, úgy 280 házhely kialakítására lenne szükség. Egyelőre 186 házhely kialakítását véleményezi a bizottság.

A házhelyterületen kívül még az alábbi közérdekű telkekre van szükség:

Községháza telek, jegyzői és tisztviselői lakás, jégverem, tűzoltószertár, rendőrségi pihenő, iskolatelek és tanítói lakás, kultúrház, párthelyiség, népi szervek helyiségei, egészségház, gyógyszerház és gyógyszerész lakás, óvoda, napközi és csecsemőotthon, játszótér, óvónői lakás, posta és postamesteri lakás, sporttér klubházzal, szövetkezeti épületek, piactér, szérűskert, agyaggödör, vágóhely, dögter, templom és paplak, temető, ravatalozó, gazdasági iskola és növénynemesítő telep. 186 házhely (átlagban 400 négyzetgööl). Ez mindösszesen 144.000 négyzetgööl.

A tanyaközpont területén 1948/49. gazdasági évben a következő mezőgazdasági növényeket termelték: búzát: 1997 holdon, őszi árpa: 62 holdon, zab: 150 holdon, tengერი: 1837 holdon, rozs: 77 holdon, tavaszi árpa: 633 holdon, köles: 3 holdon, burgonya: 48 holdon, cukorrépa: 140 holdon, borsó: 45 holdon, len: 32 holdon, lucerna: 213 holdon, takarmányrépa: 82 holdon, kender: 21 holdon, napraforgó: 482 holdon, zabosbüköny: 12 holdon.

Orvos: A legközelebbi városi orvos Hódmezővásárhelyen van, a tanyaközpont belterületétől 12 km-re. Az orvos szerdán és szombaton rendszeres kiszállásokat tart.

Egészségügyi helyzet: Az új község általános egészségügyi helyzete az országos átlagnál jobb. A fertőző megbetegedések közül trachoma 1-2 százalékban, angolkór 3 százalékban fordul elő. Szükséges megemlíteni, hogy a lakosság fogazata rossz.

Szennyvíz: A szennyvíz nem vezethető le.

Cigánykérdés: A tanyaközpont területén cigányok nem laknak.

Országos úthálózat viszonya a településhez: A tanyaközpontot az országos forgalmi úthálózatba a 432. számú Hódmezővásárhely-Makó állami műút kapcsolja be. Ezen az úton az átmenő forgalom csekély.

Létesítendő közművek és utak: A tanyaközpontot a 432. számú állami úttól a vasútvonal választja el, szükséges 500 m bekötőút építése. A vízvezeték új ártézi kutak fúrásával oldható meg. A tanyaközponthoz jelenleg legközelebb a hódmezővásárhelyi villamos művek van 12 km távolságra. 1951-re tervbe van véve Földeák község villamosítása, ha ez megvalósul, úgy a tanyaközpontba a villany 6 km-es távvezetékekkel bevezethető.

Gazdasági jelleg: A település mezőgazdasági jellegű. Mezőgazdasági üzem jelenleg nincs.

Építkezés lehetőségei: Homok és vályog készítéséhez alkalmas agyag van, a többi építési anyagot Hódmezővásárhelyről (12 km) kell szállítani.

Hidak: Hidak létesítése nem szükséges.

A terület útépités szempontjából: A terület útépités szempontjából sík, száraz, szilárd vályogtalaj.

Rendes nyomtávú vasút: A tanyaközpontnak vasúti megállóhelye van. Rendes vasútállomás szükséges rakodóvágánnyal.

Keskenyvágányú gazdasági vasút: Gazdasági vasút nincs, létesítése nem szükséges.

Társasgépköcsi járat: A tanyaközpont területét menetrendszerű társasgépköcsi járat nem érinti. Létesítése nem szükséges.

Vízi út, vízi rakodó: Vízi út nincs. Legközelebb a Tisza 21 km távolságra van.

Öntözőcsatorna: Létesítése nincs tervbe véve.

Posta: Posta nincs, létesítése szükséges. A postát a vasútállomásig a vonat szállítja, ettől a postaépület 300 méter távolságra létesítenőd. Előreláthatólag 250 házhoz és az intézményekhez kell a kézbesítést teljesíteni. A bejárando utak az egész területen mintegy 40 km tesznek ki.

Telefon: Telefonállomás a vasúti megállónál van. Az új központban 10-15 előfizetőre lehet számítani.

Áramszolgáltatás: Áramszolgáltatás nincs. Legközelebb Hódmezővásárhelyen van 12 km-re, ahol a távvezeték feszültsége 22000 volt.

Melléktelepek: kialakításukra nincs szükség.

Megjegyzés: A tanyaközpont területén az egészségügyi viszonyok az országos átlagnál jobbak. A házakat vályogból építik, fapadlós ház kevés van. A nincstelenek száma körülbelül 50 fő. Ezek a nagyobb gazdáknál helyezkednek el. Munkaalkalom van elegendő. A nyári munkák idején a szomszéd községek (Sándorfalva?, Földeák, Békéssámson) nincstelenjei is munkát találhatnak itt. A lakosság általában jó anyagi helyzetben él, ruházatuk megfelelő. Házuk környékét, ruházatukat tisztán, rendben tartják. A gazdák közül körülbelül 60-nak van szakirányú ismerete. A gyapottermelésre igen alkalmas a föld, ezért helyes lenne a tanyaközpont területén gyapottermeléssel foglalkozó tanfolyam

szervezése. Az érdeklődés a tanfolyam iránt a lakosság körében nagy. A lakosság értelmi színvonala (olvasókörök, pártok, tömegszervezetek) magasabb az átlagos tanyák színvonalánál. A házasságok tartósak, a gyermekek száma családonként 2-3. Önálló MDP, DÉFOSZ, MNDSZ, ÉPOSZ működik, a DÉFOSZ-nak majdnem minden gazda tagja. Politikai kérdések iránt a kellő érdeklődés megvan. Az emberek rendszeresen olvasnak újságot. Legolvasottabb a Vásárhelyi Népe és a Délvidéki Hírlap.

Forrás: a Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára, a hódmezővásárhelyi tanyaközségek kialakítására vonatkozó iratok, XV/73. Szikáncs tanyaközpont iratai.

T É K A

Róma megmentéséért

Diocletianus és a Római Birodalom talpraállítása. Stephen Williams: Diocletian and the Roman Recovery. Routledge, London, 2000, 263 oldal

Stephen Williams kiemelkedő jelentőségű, hiánypótlónak nevezhető monográfiája a tetrarchia korának napjainkban fellelhető egyik legjobb összefoglalása. Diocletianus korával, vagyis a Kr. u. 3. – 4. század fordulóján lezajlott, a Római Birodalom sorsának későbbi alakulását gyökeresen meghatározó változásokkal nagyon keveset foglalkozik a hazai óorkutatás. Ez a tény még inkább növeli Williams angol nyelvű munkájának értékét. A tárgyal, két alkalommal megjelent¹ monográfia Diocletianus uralkodásának első jelentős feldolgozása az angol nyelvű történeti szakirodalomban. A könyv mind tartalmi, mind szerkezeti szempontból feltűnően összetett. Nem csupán a tetrarchia korának hiteles és tel-

jességre törekvő történeti feldolgozását tűzi ki célul, hanem foglalkozik a 3. századra jellemző problémákkal, melyek politikai, gazdasági, társadalmi és katonai téren egyaránt mélyreható változásokat eredményeztek abban a több évszázados hagyományokon alapuló merev és bonyolult rendszerben, melyet Római Birodalomnak nevezünk. Fejezetről-fejezetre egy-egy, szinte megoldhatatlannak tűnő problémát tárgyal a szerző, melyekkel a Birodalom császárainak szembe kellett nézniük. Nagy hangsúlyt kap a 3. század legnagyobb formátumú államférfijának, Gaius Valerius Diocletianusnak a politikai jellemrajza is. A történelmi tényanyag megértését képekkel, térképekkel, színes forráshasználattal teszi könnyebbé és szemléletesebbé a szerző.

A bevezetés egészen az Antoninusokig, Marcus Aurelius koráig tekint vissza. Ennek az az oka, hogy ebben az időszakban indultak meg azok a folyamatok, melyek súlyos válságba sodorták a 3. század közepére a Római Birodalmat. E válságból pedig csak Diocletianus intézkedései hoztak kilábalást.

